

A férfibeavatás szakrális megjelenése

– a jászói premontrei templomban

Az egykori Abaúj vármegyében, a Bódva mentén fekvő Jászón váratlanul fenségesen emelkedik a premontrei vár a látogató előtt: nyugat felől érkezve a községen áthaladva, kelet felől egy hirtelen magasodó, fenyőkkel borított orom mögül bukkan fel a vártemplom, míg délről, a Bódva völgyéből szép, beszűkült völgy sorokban találjuk magunkat.

Körülötte sok minden megváltozott; történelméből tudható, hogy a szerzeteseket többször is elűzték, de eddig mindig visszatértek.

A hely kisugárzása arra indít, hogy megvizsgáljuk: honnan ered, miben fogható meg az a szakrális vitalitás, amelyet tagadhatatlanul érez-tapasztal az idelátogató?

Természetesen egyszerű válasz volna azt mondani, hogy az európai mércével is csodálatos barokk templombelső, a neves festők és szobrászok, a műalkotás ereje és színvonala közvetítenek évszázados értékeket. Vagy hogy mivel vallásos célú épületekről van szó, kézenfekvő, hogy van spirituális töltése a helynek. Ezek a megállapítások természetes választ adnak, mégis úgy tűnik, van itt valami többlet, amelyet a hely közvetít.

Az a feltételezés alakult ki bennünk,¹ hogy mivel a jászói kolostor évszázadokig (bár megszakításokkal), majd egy évezredig a szerzetesi férfinevelés és képzés kiemelt helye volt, az összegyűlt tapasztalatok és transzcendens irányban-dimenzióban megélt egyéni és közösségi történetek sokasága, ereje a helyet megszentelte, feltöltötte, és a hely, a szent tér a késői látogató számára is közvetít valamit abból a valóságból, amelyet az itt történtek feltártak.

Ez a valóság archetipikus mélységeket, örök emberi igazságokat, a létezés szintjén zajló törvényszerűségeket jelent, s ezek érintését, megközelítését elősegíti a helyszín, mintegy magában hordozva őket. A közvetítés csatornája elsősorban a templom viszonylag késői, barokk korából fennmaradt ikonográfiája. E barokk stílusú elemek továbbadják a keletkezésük előtt eltelt évszázadokból eredő, megszentelődött hagyományt, tovább hordozzák, átalakítva megőrzik és a maguk képi eszközeivel fejezik ki: mindent egységbe foglalnak, sugárzóan és „sommásan”.²

ITT FÉRFIAK ÉLTEK

A jászói premontrei templom plasztikus és képi ábrázolásait sorba véve elámulunk a nagyszabású barokk ösztönművészeti hatáson, amelyet ez a valóban lenyűgöző szent tér a belépőre gyakorol. Eltűnődhetünk azon, milyen jelentést hordoznak, hordozhatnak a szerzetesek/szemlélők számára ezek az alkotások. Vagyis az alkotásokból tekinthetünk a szemlélő felé.

Azonban érdekes lehet kiindulni magából a szemlélőből: abból, aki évszázadok hosszú során át e térben élt. Olyan férfi ő, aki egy teljes életet él le e falak között. Ennek az életnek a folyamatjellegét megragadhatjuk azzal, hogy *Erik H. Erikson* személyiségfejlődési modelljét követve végigmegyünk azokon a lényeges fordulópontokon, tipikus kríziseken, melyeket átéltek az itt élő szerzetesek. S közben megvizsgáljuk, hogy a körülöttük lévő szakrális ábrázolások hogyan segítettek/segíthetik őket e krízisek megoldásában.

¹ A jászói (ma Szlovákiában, szlovák neve Jasov) templom és premontrei monostor több mint nyolcszáz éve áll fenn, hagyománya folyamatos, bár krízisekkel szabdalta, de újraéledt. Az épületek részletes ikonográfiai leírását *Tornay Krisztinával* együtt készítettük el. *Sapientana*, 2011/1. ■ ² Bálint Sándor szavait idézi Szilárdfy Zoltán: A kegyképek Bálint Sándor szemével. In *Ikonográfia-kultusztörténet*. Budapest, 2003, Balassi Kiadó, 81.

Az e kolostorban élő mindenkori szerzetesek férfiak. Azt is fontos megvizsgálnunk, hogy sajátos férfiidentitásuk kialakításában segítették-e őket a kolostor ábrázolásai. E kérdésre úgy keressünk választ, hogy *Richard Rohr* amerikai ferences szemléletét követve a férfiidentitás kifejlődésének főbb mozzanatait tekintjük végig, vizsgálva, hogy a kolostor mit üzen ezekkel kapcsolatban.

ERIKSON SZEMÉLYISÉGFEJLŐDÉSI MODELLJE ÉS A KOLOSTOR

Erik H. Erikson nyolc életkori ciklust különít el, melyek meghatározott sorrendben követik egymást. Az egyes ciklusokat *kritikus időszaknak* nevezi, mert minden állomásnál át kell esnünk egy normatív krízisen: erőfeszítéseket kell tennünk annak érdekében, hogy az adott szinten megjelenő képességeinket megfelelően kifejlesszük és birtokba vegyünk. Erikson ott jelölt ki új fejlődési stádiumot, ahol a *testi-fizikai érés, a mentális műveletek és a társkapcsolati jellemzők* együtt jellegzetesen új mintázatot mutattak.

Ezeket az életkori ciklusokat sorra vesszük a következőkben, és párhuzamokat keresünk a jászói monostor templomának megjelenített elemeivel, amelyek meglátásunk szerint a személyiségformálás és -fejlesztés, a kibontakozás lehetőségeit hordozzák. Úgy tűnik számunkra, a jászói kolostor megjelenése szerkezetileg és képileg segíti a benne lakókat identitásuk kialakításában és életkori kríziseik megoldásában.

1. Az ősbizalom kialakulása

A létezés jóságába vetett hit keresztény erény, hisz Isten szeretetére hagyatkozik. Az egyes ember élettörténete megkönnyíti vagy megnehezíti ennek átélését. Az ősbizalom emberi lélekbe való beírásának ideje az első életév.

Ebben a korban az anya-gyermek kapcsolat egyedüli módon meghatározó, hiszen a gyerek minden szinten kiszolgáltatott anyjának, aki számára maga a világ. Ha azt éli meg a csecsemő, hogy alapvető igényei ki vannak elégítve, a

bizalom erősödik benne környezete és a világ iránt. Ha ez a folyamat sikeres, a gyermekben őseredeti bizalom alakul ki a létezés iránt.

Az e korszakban jelentkező trauma (az anya kiszámíthatatlan, szorongó, vagy nem ad szeretetet stb.) azt eredményezi, hogy alapvető bizalmatlanság, gyanakvás alakul ki a kicsiben, ez a későbbiekben paranoid gondolkodás formájában nyilvánulhat meg. Mindezen nehéz, korai tapasztalatok ugyanis a létezés iránti alapvető bizalmat vonják meg, ezért a felnőttkorban kérdéssé válhat a lét értelme, célja.

A szerzetesek ezt az időt természetesen nem a kolostorban élik át. A felnőttként vagy fiatalként kolostorba lépők számára e gyermeki lét újraélésének lehetősége adatik meg. A hit átélését segíti, ha az élettörténet sebeit ebben az újraélésben sikerül gyógyítani.

E gyógyulásnak egy lehetséges útját ajánlja a kolostor. A templomba lépve találkozunk a kisdédet tartó, biztonságot adó két férfival. A karjukban tartott kis Jézus – az ábrázolások szerint – egy év körüli, karon ülő kisgyermek.

A középső traktusban az oltárok kis képei a pásztorok és a királyok imáadását ábrázolják. A kompozíciók központi alakja az újszülött Jézus, a néhány napos-hetes csecsemő. A képeken szeretetben, fényben, melegségben fürdik, figyelemben, hódolatban részesül, pásztorok, királyok által, és ami a legfontosabb: anyja szerető tekintetéhez kapcsolódik.

Mindezek visszavezetik a szerzetest saját kisdédkorába: az újszülöttség és a korai kisgyermekkor védtelen világába, és a melegség ottani hiányát pótolhatják.

Keresztelő Szent János születésének és megmenekülésének freskói a mennyezetten mindennek feletti védelmet és biztonságot sugallnak a meghívottak, a szerzetesek számára. Főként az üldözőik elől a pusztában menedéket találó csecsemő János és anyja képe sugallja ezt a biztonságot, mert ez egyben szimbolikus kép is. A pusztza a monostor képe, s itt elrejtve tud meggyógyulni, bizalomra találni a szerzetesben megbúvó kisgyermek. Ez a képsor folytonosan erősíti a bizalmat Istenben, a létezés alapján.

A kisgyermekmotívum különösen is hangsúlyos a templom belső terében: összesen ki-

lencvenhét kisgyermeket (többnyire angyalként) ábrázoló plasztika számolható meg a szent térben. Ez a szám önmagában is a korai gyermekkor (és a következő korszak) fontosságát emeli ki.

2. Az autonómia élménye

A következő, az első és harmadik év közötti időszak is olyan életszakasza a szerzeteseknek, melyet nem a kolostorban élnek meg.

Az autonómia a kisgyermek számára a világ dolgainak és önmagának a birtoklására, irányítására vonatkozik. Ahogy kialakul a helyváltoztatás képessége, a környezet vizsgálata iránti igény fokozódik, és ezáltal nő a cselekvés lehetőségeinek igénye. A gyermek el tud távolodni anyjától, és erre irányuló igénye is megjelenik.

E fejlődési szakasz dilemmájának sikeres feloldása esetén a következőkhöz kapcsolódó érzések válnak elérhetővé: Van akaraterőm. Egyedül is meg tudok lenni. Tudok kíváncsi lenni, felfedezést tenni és cselekedni. Az vagyok, amit szabadon akarhatok. Ugyanakkor elfogadom, hogy vannak korlátaim.

Ha a környezet az önálló cselekvésekre és felfedezésekre, az anyától való eltávolodásra kritikával, büntetéssel reagál, vagy túlzott féltés miatt korlátozza a gyermeket, az önállóság és autonómia érzése helyett a kétség és szégyen lesz uralkodó. Ez megakadályozza az akaraterő mint enerósség kialakulását, hiányozni fog az érzelés és a cselekvés energiája, a kitartás.

Az akaraterő, a kitartás energiájának erősítése a templom belseje felé haladva egyértelművé válik. A mennyezetten Keresztelő Szent János halálig való kitartásának képét látjuk. A szobrokban megjelenő férfiszentek valami egyedit, sajátosat alkottak, amely kitartásuk, akaraterőjük gyümölcse. Mivel nagyon sokszínű az ábrázolás, fel sem merülhet az automatikus utánzás lehetősége. A saját belső indíttatás keresésére és követésére hívnak e szobrok. Apostolok, püspökök, vértanúk, remeték, egyháztanítók, különböző lelkületű, vérmérsékletű férfiak sokasága jelenik itt meg: mindegyikük sajátos karakterrel. Mindezek arra biztatják az őket szemlélőt, hogy határozza meg magát.

3. Az önálló kezdeményezőkésség kialakulása

Megismételve az előzőeket: természetesen még ez a korszak, az óvodáskor, azaz a háromtól hat éves korig terjedő időszak sem a szerzetesélet része, azonban ugyanúgy meghatározó a továbbiakra, mint a korábbiak. Az akarati fejlődés, az önállósodás ideje ez, amikor a gyerek eltávolodik a szülőktől. Az önálló kezdeményezés energiájának erősítése lehet itt a cél.

Az a mód, ahogyan a szülők a gyermek önálló kezdeményezéseire, cselekvéseire és szellemi teljesítményeire reagálnak, meghatározza annak jövőbeli kezdeményezőkésségét. Kialakul a célokhoz való viszonya mint enerósség, és ezáltal a képzelőerő és az ezzel kapcsolatos érzés energiája. E fejlődési szakasz krízisének sikeres megoldása esetén a következőkhöz fűződő érzések válnak elérhetővé: Van lelkiismeretem. Van céloom és értékem. Az vagyok, aminek el tudom képzelni magam. Tudok érezni, van saját nemi identitásom.

Az önálló kezdeményezésekre adott negatív környezeti reakciók a büntudat érzését alakítják ki a gyermekben, aminek következménye lehet az a magatartás, hogy nem törekszik beilleszkedni a felnőttek felelős világába.

Ha a templom közepén Keresztelő Szent János prédikációjának freskója alá érünk, azt látjuk, hogy János saját küldetését, önálló kezdeményezését kora vallási és világi társadalmával szemben fogalmazta meg. Bizott saját kezdeményezésében, amikor is megtérésre szólított fel mindenkit. Hasonló önálló kezdeményezés a templomban szintén megörökített *Szent Ágoston* és *Szent Norbert* közösséget maguk köré gyűjtő munkája. Ráadásul Ágoston és Norbert Jánoshoz hasonlóan a tanításnak élt. János üzenetével kiállt az emberek elé. Norbert a premontrei szerzetesek közösségének alapítója volt, Ágoston pedig regulájuk szerzője. Mindkettő egyértelműen minta az itt élő szerzetesek számára, amelyet megerősít Keresztelő Szent János alakja. A templom középső része tehát megerősíti a szerzetest küldetésében, és arra hívja, hogy személyes üzenetével álljon ki az emberek elé. Vállalja azt, amire indíttatott.

Keresztelő Szent János megtérésre szólít; Szent Ágoston különösen is foglalkozott a bűnös emberi léttel. Komoly belső munkára készíti ez a szemlélt, hogy bűnbánatát elválassa az esetleges gyermeki sérülésből eredő büntudatától.

4. Teljesítőképeség vagy kisebbség

A prepubertásban alapvető a teljesítőképeség, illetve vele szemben a kisebbség élménye. A teljesítőképeség időszakának (latenciaszakasz) feladata az ösztönös indíték magasabb rendű, szellemi tevékenységre váltása. A gyerek élvezi, hogy aktív, produktív és alkot, de ha ezt nem tudja átélni, kisebbségi érzés alakul ki benne.

Ebben a korban a külvilág dolgainak megismerése érdekli leginkább a gyermeket: hogy hogyan működnek a dolgok. A szerveződés, a rend, a működés szabályai érdeklik. Folyton kérdéseket tesz fel mindezzel kapcsolatban. Szerencsés esetben kialakul a hozzáértés (kompetencia) mint énerősség, és ebből következően a tudás, a tanulás és együttműködés energiája.

Ha környezete nem kezeli partnerként a gyermeket, kérdéseit és „hozzáértő” működését zavaró megnyilvánulásként veszi tudomásul, akkor a csökkentértékűség érzése alakul ki benne. Ez negatív önképet, az önbizalom hiányát, önértékelési problémákat eredményez.

Ebben a korszakban a hozzáértés megszerzése gyakran az idősebbek utánzásával kezdődik, s ekkor példaképekre van szükség. Az utánzott dolgok belsővé válnak a folyamat során. A legfőbb ilyen referenciaszemély az apa.

Az ösztönös indíttatások szellemi irányítás alá vétele nagyszerűen kifejeződik a kolostor kertjének szimbolikájában. A természet vad és elemi erejének racionalizált, tervszerű képe, a franciakerth finom művészettel, tudatosan kialakított formái éppen ezt a folyamatot jelenítik meg.

Hasonlóan ezt az egymásra épülést jelzi a közezső mellékoltárok kettős tagolódása. Mivel férfiakról van szó, érdemes külön is megemlíteni, hogy az alsó, ösztönös világhoz tartozik a nőiséghez való viszony. A női szobrok az oltár-

építmények alsó szintjén helyezkednek el. Mindegyik szobrot a halál, illetve a szenvedés, sőt, a kísértés (sárkány, kígyó, oroszlán) attribútumaival ábrázolták, sejtetve, hogy ha ehhez a szinthez igazodik a szerzetes, ha itt megreked, zsákutca felé tart: nem tud kibontakozni.

A korszak legfőbb referenciaszemélyének, az apának vagy apafigurának a képe erőteljesen megjelenik a főoltáron az Atyaisten képében és az apostoli, főpapi szobrokban. A szobrokban megjelenő apai, illetve férfiminta változatos, ahogy előbb is jeleztük. Könnyen csábítanak utánzásra, ami ennek a korszaknak a gyógyító átételekor természetes jelenség. De következnie kell az interiorizálódásnak, amely a szerzetes egyediségét segít megtalálni.

5. A személyes identitás kialakulása

A pubertáskor (12–18 év) a személyes identitás kialakulásának ideje. Ez (valamint az utána következő) az az időszak, amikor a legtöbb fiatal a kolostorba lép. Tehát az első olyan korszakhoz érkeztünk, amelyet már e falak között él át a szerzetes. Már nem kizárólag a gyógyuláshoz keressük segítséget a kolostori környezetben, hanem a korszak krízisének előrevívó megoldásához is.

A fiatal a dolgokat más aspektusból, a másik ember szemszögéből is kezdi megismerni, és különböző helyzetekben úgy kezd viselkedni, ahogy azt a helyzet megkívánja. E különböző szerepek eljátszásakor meg fogja tapasztalni azonosságát, amely mindenkiétől különbözik, de amelyet másokkal el tud fogadtatni.

Erikson szerint ez a legfontosabb s egyben a legkritikusabb életszakasz. Az identitáskrízis elnyúló időszakát *moratóriumnak* nevezzük. Ekkor birkózik meg a serdülő a nemi éréssel, a felnőtt szerep bizonytalanságaival, és itt integrálja mindazt, amit az előző időszakokból hozott magával.

Fontos a fiatalnak, hogy milyennek látják mások. Megfelel-e saját ideáljának? Az azonosság-érzést keresi. Az identitásvesztéssel kapcsolatos szorongás hajtja különféle csoportokba. A szerepválasztás a bármivé válás lehetőségéről való lemondást is jelenti számára. Kialakul a hűség

mint énerősség, és ebből következően a valaki(k)hez tartozás és a megújulás energiája. Az identitáskriszis megoldatlansága szerepzavart vagy negatív identitásba menekülést okoz.

A jászói templomban a főoltáron kap helyet e kérdés megválaszolása: Ki vagyok én? Jézus, az Atya szeretett fia. A szerzetesek tudták, tudják, hogy ők Isten fiai. Ez a mondat az övék is. Identitásuk legfőbb eleme, hogy Istenhez tartoznak, személyes, bensőséges kapcsolódással. Ezzel szembesülnek minden alkalommal, amikor a templomba lépnek. Erikson szerint fontos, hogy a fiatal tudatában legyen annak, milyennek látják mások. Erre a legfőbb válaszadó Isten: „szeretett fiú vagy” – ez visszhangzik a szerzetesben.

A fiatal a kolostorba lépve egy közösséghez csatlakozik, amely az előljáró vezetése alatt erősen szabályozott, s ez felveti az említett identitásvesztés kérdését. Az apostol és püspök apafigurák sokasága, sokszínűsége mindenképpen arra készíti a fiatalot, hogy átgondolja: el akar tűnni a szent tömegben, vagy sajátos, csak rá jellemző hivatása van?

6. Találkozás az intimitással

Az ifjúkor (18–21 év) a társadalomba való beilleszkedés kezdete, a pályaválasztás, a baráti kapcsolatok és a párválasztás ideje. Az ifjú meghaladja „énes” korszakát. Lelkesedni tud ügyekért, másokért. Friss ereje képessé teszi az alkotasra, a „forradalomra”, barátsággra, szerelemre. Ha nem képes valamelyest feladni énjét, ha nagy az önállóságigénye, elszigetelődik, elszakad a valóságtól, és nem fejlődik ki a megfelelő alkalmazkodási képessége.

Ebben a korszakban az ifjú törekszik arra, hogy kapcsolatba kerüljön a másik emberrel. E törekvésekből áll elő az a lehetőség, hogy kialakítsa az intimitást a kapcsolatban. Ez szexuális, érzelmi, morális felelősséget jelent a másik személlyel szemben. Kialakul a szeretetre való képesség mint énerősség, illetve ebből következően a fiatal rendelkezik a szeretet és megújulás energiáival. Ha az intimitás nem alakul ki, akkor következik be az elszigetelődés, s ez kizárja a szoros személyes kapcsolatok létrejöttét.

A hűség és elköteleződés korszaka ez. Jézus megkeresztelkedésének mozzanata Jézusnak nemcsak az identitását határozza meg, hanem küldetésének kezdete is. Elköteleződik annak hirdetésére, amit az Atya rábízott. Ugyanezt mondhatjuk Keresztelő Szent Jánosról is. Az egész templomot ennek az elköteleződésnek az ereje hatja át: a templom képi ábrázolása igen nagy figyelmet szentel bemutatásának és megerősítésének. A szerzetest állandó és megújuló döntésre, elköteleződésre – akár a vértanúság elfogadásáig is – ösztönzik e képek.

A főoltáron ott látjuk a nyilaktól sebzett *Szent Sebestyént*, aki hűségesen állta a kínzást mindhalálig. A két apostol, *Fülöp* és *Jakab* vértanú szentek. *Borbála* vértanúságát ábrázolja az egyik oltárkép. *Szent Andrást* vértanúságának eszközével, a kereszttel örökíti meg a mártír *Nepomuki Szent Jánossal* közös nagy oltárkép. De a freskók közül a negyediket szintén ennek a témának szentelték: Keresztelő Szent János vértanúhalálát mutatja be.

A szerzetesek nőtlenségben élnek. Intimitásuk nem kapcsolódik egy nőhöz, nem a mély személyes, érzelmi-szexuális kapcsolat útján integrálódik ez a terület. Ugyanakkor ez nem marad ki az életükből. Az intimitást, a szeretetre való képességet abban a formában tudják megélni, amelyről Jézus mondta: „nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint aki életét adja barátaiért” (Jn 15,13).

Az első mellékoltárok *Mária* életének ívét mutatják be. Benne, az idealizált nőalakban jelent meg az a nőiség, amelyben az intimitás átalakított módon megélhető volt. E szép nőiség kifejezője az Immakulata-oltár fennköltén tiszta nőalakja.

7. Alkotás és az élet átadása

Az élet továbbadása a felnőttkor fő témája. Jobbára kialakul a gondoskodás mint énerősség, és ebből következően a megújulás és tevékenység energiája, annak alapvető élménye, hogy tudok alkotni és termelni, gondot viselni a következő nemzedékre, elkötelezem magam az élet iránt. Eddigre a választott életút, hivatás, életszerepek tisztázódnak, mélységük feltárul. Ez a nagy

döntések időszaka, a hosszú távú célok meghatározásáé. Újra megjelenik a kérdés: Ki vagyok én? A kérdésre újszerű működések megjelenése lehet a válasz.

Amennyiben ez nem fejlődik ki, az egyén stagnál, megreked. A megrekedés az önközpon-túságot, az önmagunk iránti érdeklődést tartja fenn, s az érintett elsőrendű aktivitása továbbra is önmaga anyagi és fizikai jólétére irányul. Az-tán kialakul a feleslegesség, a megkeseredés és a ninstelenség érzése.

Egy szerzetes számára az élet továbbadása annak az éltető hagyománynak a továbbörökítését jelenti, amely számára is életet adott. Ez megjelenik pasztorációs küldetésében, de a szerzetesi örökség átadásában is. Ennek elindító a premonstreieknél Szent Ágoston és Szent Norbert. Mint említettük, mindkettejük alakja megjelenik a templomban. A szobrok apostolo-kat, püspököket és papokat ábrázolnak: mind az Élet Igéjének átadói. E férfiak sorába szólíttatik a szerzetes, amikor a templomban jár. Külön képet, oltárt kapott a Szent Szűz annak a jelenet-nek az ábrázolásával, amint édesanyja oktatja-neveli a kis Máriát.

Itt fontos felfigyelni a premonstreii hivatás egyik lehetséges irányára: a tudományos munka igényes művelésére. Az ábrázolt szentek egy része (például Szent Ágoston, *Szent Ambrus* egy-házatya), a kupola evangélistái, prófétái mind író, gondolkodó, szellemi emberek voltak, örök-ségül hagyták szellemi gazdagságukat.

Erdekes módon az atyaság érzelmi húrjai is megpendülnek annál a két szobornál, amelyek a kisdedet tartják, a templom hátsó részében. *Szent József* és *Hermann Szent József* gyengéd, atyai és biztosságot sugárzó módon tartják a gyermek Jézust: az atyaság tisztult, a gyermek felé irányuló, gondoskodó formáját tárják fel.

8. Integritás vagy kétségbeesés

Az utolsó életszakaszban az ember visszapillant arra, amiből és amivé lett. Megélheti, hogy éle-te értelmes, egyszerei, megismételhetetlen, és látja a kihagyott lehetőségeket, a fájdalmasokat, kudarcokat is: mindez az ő élettörténete. Az eredményes konfliktusmegoldások nyomán –

amelyeket a korábbi fázisokban fejlesztett ki – meglehetősen nézhet vissza életének betelje-sülésére. Ez szüli az érintettség érzését.

E korszak élménye a biológiai, szellemi, társa-dalmi kompetenciának, illetve természetes mó-don a társaknak az elvesztése. Ennek elfogadá-sát segítheti a környezettől érkező megbecsülés.

A késő öregkort pozitív esetben a megbékélt bölcsesség, a teljesség átélése, negatív esetben pedig a halálfélelem kétségbeesése jellemzi.

Ha a visszatekintéskor valaki azt éli meg, hogy az életét hibásan irányította, nem oda sze-retett volna eljutni, ahol van, akkor teljes két-ségbeesésbe torkollik ez az életszakasz, hiszen az egyén már lekésett arról, hogy haraggal rom-boljon, és arról is, hogy bizakodva tekintsen a jövőbe.

Az ábrázolt szentek, a képek szereplői közül sokan idős emberként jelennek meg: az örege-dést és a bölcsességet egybekapcsoló módon. Megrendítő példája ennek a főoltárkép egyik előtérben álló mellékszereplője: idős emberként figyel Jézus megkeresztelkedését. Szimboliku-san értelmezve a képet: az idősödő szerzetes az eredetre néz, már öregen, s újra és újra értelme-zi, egyre mélyebben megérti saját indulását, történetét.

Ismét visszatérhetünk a templom hátsó bejá-ratához. Felettünk Keresztelő Szent János ki-végzése, Szent Borbála vértanúsága balról, jobbról Szent András jellegzetes keresztjével. Ezek a képek az élet értelmes, hűséges, Isten-hez kötött lezárására hívják a szerzetest. Borbála azok segítője, akik az életüket készülnek le-zárni: a haldoklók egyik védőszentje. A halálba indulást, az átlépést a kapun nemcsak a vértanúság ábrázolása (Szent Borbála, Keresztelő Já-nos) közelíti meg erről az oldalról, hanem egy másik kép az érkezés oldaláról is hírt ad. Ez a Szent András apostolt és Nepomuki Szent Já-nost ábrázoló oltárkép. András, a már üdvözült szent fogadja a mennybe érkező Jánost: egy-másra tekintenek, bizalom, bajtársias szeretet fejeződik ki gesztusaikban.

Mind ezt Isten szeretete hatja át, amely örö-kébe fogadja a hozzá térőket, értelmet adva minden szenvedésnek. Az Atya szoborfigurája magasodik a főoltár felett: ő az, aki házába vár-

ja valamennyi szeretett fiát. Apróságok, gyermekangyalok veszik körül: a ráhagyatkozást, a gyermeki lelkületet kifejező alakok. Jézus ezekkel a szavakkal halt meg: „Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet” (Lk 23,46).

A FÉRFI ÚTJAI

A következőkben Richard Rohr ferences szerzetes gondolataihoz kapcsolódunk.³ Ő a férfi fejlődésének útját és beavatását fogalmazza újra gyakorlatban és elméletben. Az ezzel kapcsolatos megfontolások szorosan idetartoznak, hiszen férfiszertetek személyiségének fejlesztését véljük felfedezni a kolostor vizuális programjában.

Rohr a férfi személyiségének fejlődésében kettős mozgást vél felfedezni. Mindkettő szembe megy azokkal a sztereotípiákkal, amelyeket a társadalom megfogalmaz a „férfiműködéssel” kapcsolatban. Ezek a sztereotípiák olyan társadalmi szerepek, amelyek elfogadottságukkal nagy csábítást jelentenek minden férfi számára. A fentiekben láttuk, hogy ezek kipróbálása a személyiség kifejlesztésében természetes, de a bennük való megrekedés veszélyezteti a saját identitás megtalálását.

A sztereotípiáktól való függetlenedés első útja a férfi számára női oldalának felfedezése. A belső érzékenység, az empátia, az érzések, az intuíció felfedezése, értékelése és használata. Ezt általában a nőkkel való találkozás és kapcsolat közben fedezheti fel a férfi.

A kolostorban élő szerzetesek számára ez a Mária-kultuszban adatik meg. A máriás lelkület kialakítása ezeknek a női erényeknek a megjelenését szolgálja a férfiszertetesben.

A jászói templomban az első mellékoltárpár jeleníti meg ezt a lehetőséget. Azonban fel kell hívunk a figyelmet arra, hogy ebben a szakrális térben ez a mozzanat kevésbé hangsúlyos, mint más premontrei templomokban, így például Csornán.

A templom hátsó részében (vagy másként szemlélve: a bejáratnál) található a már említ-

tett két férfiszobor: mindkettő egy kisdedet tart a kezében. Ezek a szobrok szintén a férfi női oldalát jelenítik meg, „engedélyt adva” a szerzetesnek arra, hogy ilyen irányú – hagyományosan nőiesnek tartott, gyengéd – érzéseit megélje.

A másik, pontosabban második utat Rohr Keresztelő Szent János útjának nevezi. Ennek megjelenítése igen hangsúlyos a jászói templomban. Ez az út a vadsággal való találkozás útja. Ez a vadság szólítja Jánost a pusztába, ez állítja szembe a társadalom kétszínűségével, ez ad erőt neki arra, hogy kimondja az igazságot, és bűnbánatra szólítson fel mindenkit. Ez a vadság, agresszió tud pusztító lenni, ami megjelenik a betlehemi gyermekgyilkosságban (itt ez a jelenet csak jelzésszerűen látható: az előle a pusztába menekülő Erzsébet és a csecsemő János freskóján), vagy néhány durva, vad öszövetégi jelenetben (például az álpróféták meggyilkolása Illés hatására – 1Kir 18,40, vagy Elizeus átka és az öt csúfoló fiúk halála – 2Kir 2,24), de tud erőt adni prófétai személyiségeknek, akiknek a sorába tartozik János is. Ám még így is veszélyes, mert áttör minden társadalmi és vallási struktúrát. Ezért az egyházak tanításában nem is nagyon hangsúlyos. S talán nem véletlen, hogy az egyház *anyaszentegyház*, amely magához öleli fiait, vagy rossz esetben magához köti, és nem engedi találkozni vadságukkal, prófétai mivoltukkal.

Ebben a templomban a Keresztelő képviselte út nagyon kifejezett, és az előbbieik alapján veszélyesen hangsúlyos. Alig képzelhető el, hogy ábrázolása ne lett volna az építető tudatos programjának része. És a szent térben természetesen egyértelmű a jelzés: aki ezt az utat választja, a vértanúság felé tesz lépéseket.

E vad férfienergia előhívásának és teremtő mederbe terelésének eszköze a beavatási rítus. Épp ez a témája a főoltár képének. Jézus elszabad anyai környezetétől, otthonától, amit később meg is fogalmaz az evangéliumokban („Ki az én anyám, és kik az én rokonaim?” – Mt 12,46–50). Az Atyához kötődik, világossá válik

³ Rohr, R.: *A férfi útja*. Budapest, 2001, Ursus Libri Kiadó; *A férfi útja II*. Budapest, 2004, Ursus Libri Kiadó; *Adam's Return: The Five Promises of Male Initiation*. 2004, Crossroad Publishing Co.

identitása, betagozódik a bűnbánók közösségébe, és egyértelművé válik előtte ottani küldetése. Szimbolikus újjászületés ez, ahogy az ember gyermekien meztelenül, semmit sem birtokolva újjáéled. Mindez ott van a képen.

A szerzetesek örökfogadalmukkal mindig is ezt az aktust mintázták. Ebben a templomi környezetben viszont nyilvánvalóan feltárul e rítus teljes jelentése.

Rohr szerint a férfiak fejlődésének legnagyobb akadálya az apák hiánya és az apáktól elszenvedett sebek.⁴ Mert az apa az, aki először kimondhatja egy fiúnak, hogy „férfi vagy, az utódom, férfienergiám örököse, és ez jól van így”. Ha ez nem hangzik el, mert nincs apa, vagy van, de az az apa rossz, akkor alig gyógyuló, sőt halálos sebeket szenved a fiú.

A főoltárképen keresztül azonban minden szerzetes megkaphatja a gyógyulást valamennyi apai sebére: a képen az a jelenet jelenik meg hatalmasan, lenyűgözően és ellenállhatatlanul,

amikor az Atya így szól fiához: „Te vagy az én szeretett fiam...”

Erik H. Erikson szempontjai szerint végigjárva a templomot természetesen nem állítjuk, hogy díszítői megelőlegezték a századokkal később megfogalmazott elméletet. Azonban az eriksoni fejlődéelmélet elemeit számon kérve a képi ábrázoláson kétségtelenül megtalálunk minden lényeges részletet. Valószínűleg a Rohr-féle szempontokat sem fogalmazták meg a maguk számára az építetők. Azonban a férfi második, prófétai vadsággal kapcsolatos útja anynyira erőteljesen jelenik meg a jászói templom ábrázolásain, s olyan meghatározónak tűnik ikonográfiai programjában, hogy az szinte egyértelmű szerzői szándékot feltételez.

Amint említettük, Jászó a fiatal szerzetesek nevelésének helye is volt. Az igen átgondolt tematikával rendelkező épület mindenképpen teljes emberségük kibontakozásában segítette a benne élőket.

⁴ Rohr, R.: *A férfi útja II.*, i. m. 95–101.